

О.В. Панічук, аспірант

Державний університет «Житомирська політехніка»

Управління зобов'язаннями в процесі оцінювання кредитоспроможності підприємства: обліково-інформаційний аспект

(Представлено: д.е.н., проф. Мороз Ю.Ю.)

Розглянуто роль зобов'язань у формуванні активів, що використовуються як ресурси кредиторів для здійснення господарської діяльності підприємства. Проведено контент-аналіз наявних визначень змісту зобов'язань у правовому і бухгалтерському аспекті на рівні національних і міжнародних нормативних актів та в науковій літературі. На основі термінологічного аналізу обґрунтовано, що зобов'язання – це теперішній обов'язок суб'єкта господарювання, який виник внаслідок минулих подій, вчинити на користь другої сторони певну дію щодо передачі їй активів, які втілюють в собі економічні вигоди, що відповідають вартості зобов'язань, відображених як сальдо за кредитом аналітичних рахунків бухгалтерського обліку. Досліджено життєвий цикл зобов'язань підприємства щодо процесів їх формування, інвестування та погашення. Для оцінювання кредитоспроможності підприємства важливе значення має правильне ведення бухгалтерського обліку зобов'язань та відображення їх у балансі відповідно до класифікаційних ознак детермінування в часі і характеристики суб'єктів відносин. Визначено, за якими саме видами необхідно здійснювати класифікацію зобов'язань під час оцінювання кредитоспроможності як важливого чинника економічної безпеки підприємства. Обґрунтовано необхідність удосконалення обліку і фінансової звітності щодо зобов'язань підприємства в контексті упорядкування змісту бухгалтерських рахунків відповідно до I розділу пасиву балансу, зміни структурного складу інформації рахунків 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» і 43 «Резервний капітал», відображення податкових різниць з податку на прибуток при розрахунку фінансових результатів та розкриття даних про зобов'язання у Примітках до фінансової звітності в частині переліку і сум зобов'язань, що включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання» та «Інші поточні зобов'язання», а також щодо видів непередбачених зобов'язань в довідці до балансу про стан поточних зобов'язань за строками погашення.

Ключові слова: зобов'язання; активи; кредитоспроможність; бухгалтерський облік; фінансова звітність; інформація.

Актуальність теми. Процес господарської діяльності в бізнесі потребує активних економічних взаємовідносин з різними суб'єктами ринку, що зумовлює виникнення зобов'язань. При цьому зобов'язання в бізнесі виконують важливу роль як зовнішнього джерела надходження інвестиційних коштів на формування активів та є важливим елементом управління, що впливає на фінансовий стан підприємства.

Величина і стан зобов'язань суттєво впливають на фінансову стійкість, самодостатній розвиток та економічну безпеку підприємств, що потребує ефективного управління розрахунковими відносинами в бізнесі під час здійснення господарської діяльності. В цьому процесі важливе місце займає достовірна, якісна та адекватна інформація про зобов'язання, яка створюється в обліковій системі кожного підприємства.

Ефективна облікова політика в сфері відносин з суб'єктами зобов'язань як поточними і довгостроковими інвесторами бізнесу дає можливість забезпечити отримання необхідної інформації для встановлення, аналізу і контролю стану і руху джерел формування активів та використання її для прийняття управлінських рішень щодо впливу на оптимізацію кредитоспроможності. Щоб ефективно господарювати в надскладних умовах війни, необхідно здійснювати управління кредитоспроможністю з урахуванням наявних облікових інструментів, розуміння економічного змісту зобов'язань та їх класифікаційних ознак.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню зазначених питань і обліково-звітного процесу в сфері зобов'язань бізнесу приділялася увага багатьох вчених. Найбільш активними вітчизняними розвідниками сьогодишніх проблем щодо визначення місця організації обліку та звітності як інформаційної системи в управлінні зобов'язаннями підприємства останніми роками (2020–2024) були: А.Л. Бержанір [1], І.А. Бержанір [1], Р.М. Волчек [5], О.В. Донецька [4], Ю.С. Копчак [4], В.Д. Кубік [5], О.В. Марук [4], М.М. Матюха [6], Ю.Ю. Мороз [10], Н.В. Спіцина [19], Т.А. Ящук [1].

Основними напрямками наукових досліджень цих авторів щодо проблематики управління зобов'язаннями суб'єктів господарювання в контексті оцінювання їх кредитоспроможності були питання: визначення критерію класифікаційного розподілу зобов'язань за їх змістом [1; 4; 6; 19], формування інформаційних ресурсів для оцінювання кредитоспроможності [10] та оцінки зобов'язань як об'єктів бухгалтерського обліку за національними і міжнародними стандартами [5].

Проведений контент-аналіз результатів наукових досліджень свідчить про їх важливість у практичному аспекті для розрахунку рівня кредитоспроможності бізнесу, про те, що вони здійснені в контексті недосконалого законодавчого трактування поняття «зобов'язання» та наявної потреби упорядкування їх відображення на рахунках бухгалтерського обліку та у фінансовій звітності.

На сьогодні під час вирішення питань оцінювання кредитоспроможності бізнесу спостерігається недостатність законодавчого забезпечення теоретичних і практичних розробок щодо визнання змісту зобов'язань та наявності проблемних аспектів відображення їх на рахунках бухгалтерського обліку в системі управлінського обліку та у фінансовій звітності.

Виходячи з цього, проблематика питань з управління кредитоспроможністю бізнесу на сучасному рівні здійснення розрахункових операцій має базуватися насамперед на науково-законодавчому трактуванні поняття «зобов'язання» як важливого виду пасивів бізнесу і об'єктів бухгалтерського обліку при тотальному їх відображенні в системі рахунків бухгалтерського обліку та за показниками фінансової звітності.

Метою статті є розв'язання проблеми визнання зобов'язань як об'єкта бухгалтерського обліку та визначення їх місця в оцінюванні кредитоспроможності підприємства.

Викладення основного матеріалу. Важливою складовою господарського життя бізнесу є факти виникнення, змін і ліквідації зобов'язань. Зобов'язання існують як пасивна сторона балансу підприємства, як його заборгованість перед кредиторами.

Роль зобов'язань в оцінюванні стану кредитоспроможності бізнесу як важливої складової його економічної безпеки визначається їх місцем у формуванні інвестиційних ресурсів для створення активів (табл. 1).

Таблиця 1

Рівень участі зобов'язань у формуванні активів підприємства, %

Рік	Україна	у т. ч. за КВЕД				
		А (сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство)	В + С + D + E (промисловість)	F (будівництво)	G (оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів та мотоциклів)	H (транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність)
2013	65,9	49,9	61,5	89,0	91,5	49,9
2014	75,3	58,0	71,2	98,8	102,0*	58,0
2015	71,7	59,9	79,7	105,1*	104,8*	59,9
2016	75,5	76,0	81,1	104,5*	101,5*	76,0
2017	75,3	52,1	82,5	105,4*	98,7	52,1
2018	75,1	50,9	81,2	101,5*	95,6	50,9
2019	73,1	49,3	75,0	97,7	92,4	49,3
2020	73,7	45,8	78,9	97,0	91,3	45,8
2021	70,8	40,8	75,2	95,2	89,4	40,8
2022	72,9	43,8	79,2	98,0	89,0	43,8

Джерело: розраховано автором на основі даних Державної служби статистики [18].

* дефіцит власних джерел для інвестування активів

Показники з таблиці 1 свідчать, що формування активів в цілому на підприємствах України більш ніж на 70 % залежать від залучення зобов'язань різних кредиторів.

Сучасна література вказує на існування трьох підходів до трактування поняття «зобов'язань» як важливого джерела розвитку бізнесу, зокрема, правового, обліково-звітного і наукового.

Правовий підхід щодо розуміння зобов'язань у бізнесі регулюється Господарським і Цивільним кодексами України [2; 20].

Цивільний кодекс України визначає зобов'язання як правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [20].

Щодо Господарського кодексу України, то він визнає господарське зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, через що один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку [2].

У бухгалтерському обліку джерелом виникнення і погашення зобов'язань є факти господарського життя, інформація про здійснення яких лежить в основі їх відображення в обліковому процесі. Як об'єкти зобов'язань у бухгалтерському обліку виділяють кредиторів за окремими класифікаційними видами і господарські операції, пов'язані з їх виникненням, рухом і оплатою.

У сфері бухгалтерського обліку на нормативному рівні трактування поняття «зобов'язання» відносно підприємств використовується в розумінні національного і міжнародного законодавства (табл. 2).

Таблиця 2

Трактування поняття «зобов'язання» в сфері бухгалтерського обліку на підприємстві в розумінні національного і міжнародного законодавства

Нормативні документи	Сутнісна характеристика
Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [16]	Заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [11]	Заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди
Концептуальна основа фінансової звітності [3]	Теперішній обов'язок суб'єкта господарювання передати економічний ресурс унаслідок минулих подій. Зобов'язання існує в разі одночасного виконання всіх трьох критеріїв: а) суб'єкт господарювання має обов'язок; б) обов'язок передбачає передання економічного ресурсу; та в) обов'язок є теперішнім обов'язком, що існує внаслідок минулих подій
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи» [9]	Існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання, яке виникає в результаті минулих подій і погашення якого, за очікуванням, призведе до вибуття ресурсів суб'єкта господарювання, що втілюють у собі економічні вигоди

Контент-аналіз дефініцій, наведених в таблиці 2, свідчить, що на нормативному рівні для потреб бухгалтерського обліку «зобов'язання» трактується за національним підходом як «заборгованість підприємства», що призводить «до зменшення ресурсів» з дублюванням цього поняття в Законі [16] і НП(С)БО [11].

В якому значенні вживається термін «ресурс» у прямому його розумінні, нормативні документи не визначають, а розглядають в дефініції активи як ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [16].

За Міжнародним стандартом «зобов'язання» визначається як «теперішній обов'язок суб'єкта господарювання передати економічний ресурс» [3] та «існуюче зобов'язання суб'єкта господарювання», яке призводить «до вибуття ресурсів» [9].

Теперішній обов'язок існує внаслідок минулих подій лише в тому разі, якщо:

- суб'єкт господарювання вже одержав економічні вигоди або вчинив дію; та
- внаслідок цього суб'єкт господарювання повинен буде або може бути змушений передати економічний ресурс, який в іншому випадку він не мав би передавати [3].

При цьому економічний ресурс розглядається як актив, що контролюється суб'єктом господарювання внаслідок минулих подій.

Крім наведених в таблиці 2 визначень зобов'язання підприємства як об'єкта бухгалтерського обліку, їх структурний зміст доповнюється в положеннях інших НП(С)БО, МСБО та МСФЗ.

В Н(С)БО 13 «Фінансові інструменти» [13] зазначено, що фінансове зобов'язання – це контрактне зобов'язання, яке передбачає:

- передачу грошових коштів або інших фінансових активів іншому підприємству;
- здійснення обміну фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно невігідних умовах.

МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» додатково визначає, що фінансове зобов'язання є контрактом, розрахунки за яким здійснюватимуться або можуть здійснюватися власними інструментами капіталу суб'єкта господарювання [8].

В цілому щодо МСБО і МСФЗ, то зобов'язання регулюються достатньо великою їх кількістю зі складною термінологією, яка частково неадапована до українського бізнесу.

Однозначності щодо визначення поняття «зобов'язання» немає і в наукових дослідженнях серед вчених-економістів.

За дослідженнями, проведеними А.В. Ружицьким і Т.В. Томчишеною [17], Н.В. Спіциною і С.В. Кравцовою [19], в науковій літературі існують різні підходи до визначення зобов'язань. Їх розглядають як борг (заборгованість), суму витрат, залучений капітал, розрахункові відносини, частина вартості майна, обов'язок однієї особи здійснити певну дію на користь інших осіб, сукупність фінансових вимог до підприємства, юридична основа для наступних платежів.

Водночас А.В. Ружицький і Т.В. Томчишена трактують зобов'язання як розрахункові взаємовідносини між підприємствами в процесі господарської діяльності, а також із працівниками, в результаті чого виникають незакінчені розрахунки [17].

Орлов І.В. визначає зобов'язання обов'язком підприємства з виплати боргу, передачі активу, надання послуг, виконання робіт, що має суб'єктивний склад, динамічність, наказовий зміст, цілеспрямованість, конкретність, санкціонованість, які виникають у результаті минулих операцій, виконання яких призведе до зменшення активів і збільшення капіталу [14].

Варто підкреслити і тлумачення поняття «зобов'язання» Н.П. Михайлишиним як вимогу кредиторів стосовно активів підприємства. Наявність зобов'язань (боргів) зменшує економічні вимоги підприємства і його капітал [7].

При цьому важливим є розуміння, що зобов'язання в системі рахунків бухгалтерського обліку розглядаються як кредиторська заборгованість в інтерпретації відображення їх на пасивних рахунках за кредитовим залишком (сальдо).

Зобов'язання як об'єкт бухгалтерського обліку та оцінювання кредитоспроможності підприємства є сукупністю окремих господарських операцій з їх виникнення і погашення та відображають майбутні потоки активів у відносинах, які розпочаті виконанням обов'язків. За таких відносин підприємство має здійснювати господарські операції з погашення зобов'язань шляхом передачі різних видів активів суб'єктам боргу.

Виходячи з цього, узагальнюючи різноманітні нормативні трактування і думки українських вчених щодо поняття зобов'язання в сфері бухгалтерського обліку, необхідно звернути увагу на те, що:

- 1) зобов'язання – це є обов'язок підприємства виконати незакінчені розрахунки за наявними вимогами;
- 2) погашення зобов'язання може відбуватися шляхом передачі активів відповідно до об'єктів, які визначаються за домовленістю між суб'єктами відносин.

Водночас в національних і міжнародних нормативних актах зобов'язання пов'язуються з надходженням та зменшенням (випуттям) відповідно ресурсів та економічних ресурсів. Проте визначення понять «ресурси» (економічні ресурси) в українських законодавчих і рекомендаційних документах відсутні. Наявні визначення понять «ресурсів» (економічних ресурсів) в науковій літературі теж не дають їм чіткого трактування в контексті об'єктів бухгалтерського обліку та розглядаються у широкому розумінні як сукупність природних, майнових, трудових та інших складових ведення бізнесу.

Академічний словник української мови тлумачить слово «ресурс» як запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби.

У міжнародних стандартах бухгалтерського обліку економічний ресурс визначається як право, що має потенціал створення економічних вигід. Актив – теперішній економічний ресурс, що контролюється суб'єктом господарювання внаслідок минулих подій [3].

Отже, виходячи з розуміння об'єктів бухгалтерського обліку, зобов'язання, які відображаються в пасиві балансу підприємства, можливо погашати тільки активами – ресурсами, контрольованими підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигід у майбутньому, які формуються в активі балансу.

Такий підхід дозволяє уточнити поняття «зобов'язання» як об'єкта обліку і фінансової звітності та трактувати його як теперішній обов'язок суб'єкта господарювання, який виникає внаслідок минулих подій, вчинити на користь другої сторони певну дію щодо передачі їй активів, які втілюють в собі економічні

вигоди, що відповідають вартості боргів, відображених як сальдо за кредитом аналітичних рахунків бухгалтерського обліку.

Трансформація зобов'язань протягом життєвого їх циклу на підприємствах в процесі управління наведена на рисунку 1.

Джерело: власна розробка автора

Рис. 1. Трансформація зобов'язань протягом життєвого їх циклу на підприємствах в процесі управління

Для оцінювання кредитоспроможності підприємства важливе значення має правильне ведення бухгалтерського обліку зобов'язань та відображення їх у балансі відповідно до класифікаційних ознак детермінування в часі і характеристики суб'єктів відносин (табл. 3).

Таблиця 3

Класифікація зобов'язань в бухгалтерському обліку підприємств за нормативними актами України

Нормативні акти		
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в частині пасиву балансу за розділами [11]	План рахунків бухгалтерського обліку [15]	НП(С)БО 11 «Зобов'язання» [12]
1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення; 2. Поточні зобов'язання і забезпечення; 3. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1. Власний капітал та забезпечення зобов'язань; 2. Довгострокові зобов'язання; 3. Поточні зобов'язання; 4. Позабалансові	1. Довгострокові; 2. Поточні; 3. Забезпечення; 4. Непередбачені; 5. Доходи майбутніх періодів

За міжнародними стандартами у Звіті про фінансовий стан інформація щодо зобов'язань має розмежовуватися на поточні і непоточні та містити рядки: торговельна та інша кредиторська заборгованість; забезпечення; фінансові зобов'язання; портфелі контрактів, що є зобов'язаннями дезагрегованими; зобов'язання щодо поточного податку на прибуток; зобов'язання, включені у ліквідаційні групи, класифіковані як утримувані для продажу; частки участі, що не забезпечують контролю, представлені у власному капіталі; випущений капітал і резерви, що належать власникам материнського підприємства.

Облік зобов'язань на підприємстві забезпечує система рахунків бухгалтерського обліку в складі чотирьох класів: клас 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань»; клас 5 «Довгострокові зобов'язання»; клас 6 «Поточні зобов'язання»; клас 0 «Позабалансові рахунки». В цілому інформація щодо зобов'язань бізнесу узагальнюється на 25 синтетичних балансових рахунках і 3 позабалансових для відображення умовних зобов'язань.

Водночас зобов'язання підприємства в процесі оцінювання кредитоспроможності доцільно розмежовувати відповідно до джерел виникнення за такими видами:

- комерційні – на основі договорів купівлі-продажу (постачання товарів, готової продукції, виконання робіт, надання послуг, попередні авансові платежі);
- позикові (кредитні) – на основі договорів позики, кредиту, поворотної фінансової допомоги;

- безстрокові (постійні) – забезпечені власним капіталом (вкуп акцій та часток статутного капіталу, розподіл власного капіталу);
- забезпечені цінними паперами – залучені на основі виданих векселів, випущених облігацій та інших боргових цінних паперів;
- трудових відносин – за рахунок нарахування доходів працівниками до їх виплати;
- статутні – виходячи із положень статутів підприємств щодо учасників (формування і розподіл власного капіталу, дивідендна політика);
- відносин з державою – за податками, зборами, внесками, одержаними бюджетними коштами, податковим кредитом та відстроченими податковими зобов'язаннями, що виникають на основі наявних у бізнесі об'єктів;
- деліктові – пов'язані з оплатою шкоди, нанесеної підприємством, пенями, штрафами, неустойками та різними фінансовими санкціями у відповідному розмірі і порядку;
- доходів майбутніх періодів – формуються до виконання умов відносин, одержаними доходами в попередніх періодах і погашаються після передачі активів, виконання робіт, надання послуг;
- потенційного забезпечення – виникають при нарахуванні зобов'язання для забезпечення реальних майбутніх платежів, визначеним аналітичним суб'єктам відносин за сумою і часом (оплата відпусток, додаткове пенсійне забезпечення);
- внутрішні – на основі внутрішніх розрахунків між структурними підрозділами підприємства;
- умовні – а) можливі зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій і існування яких підтвердиться лише після того, як відбудеться або не відбудеться одна чи кілька невизначених майбутніх подій, не повністю контрольованих суб'єктом господарювання, або б) існуючі зобов'язання, які виникають внаслідок минулих подій, але не визнаються, оскільки:
 - ✓ немає ймовірності, що вибуття ресурсів, які втілюють у собі економічні вигоди, буде необхідним для погашення зобов'язання, або
 - ✓ суму зобов'язань не можна оцінити достатньо достовірно.

Таким чином, при ефективній системі управління суб'єктами господарювання, зобов'язання – це невід'ємний бік господарської діяльності будь-якого бізнесу та важливий чинник економічної безпеки. Запропоновані концептуальні засади класифікації зобов'язань можуть стати основою для реалізації ефективного управління кредитоспроможністю підприємства.

Для забезпечення ефективного управління підприємства в обліково-інформаційній сфері щодо зобов'язань необхідно:

1. Упорядкувати склад рахунків класу 4 «Власний капітал та забезпечення зобов'язань» шляхом зміни назви класу на «Власний капітал» відповідно до I розділу пасиву балансу та перенесення рахунків з обліку забезпечень і цільових надходжень в класи довгострокових і поточних зобов'язань відповідно до термінів використання джерел за субрахунками рахунків інших операцій;

2. Погодити з розділами II і III пасиву балансу підприємства назви класів плану рахунків бухгалтерського обліку: клас V «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» і клас VI «Поточні зобов'язання і забезпечення». Інформацію балансу розділу IV «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття» розмістити за її відповідністю у розділах II і III;

3. Зобов'язання підприємства при оцінці кредитоспроможності доцільно характеризувати за класифікаційними ознаками з розмежуванням їх щодо термінів погашення та строків виконання платежів.

За термінами погашення зобов'язання, під час формування платіжного календаря, необхідно поділити на: постійні (до запитання); з неуставленим терміном погашення платежу; довгострокові (термін погашення – більше року); поточні (термін погашення – до року).

Одночасно потребує з'ясування розподіл зобов'язань за строками виконання платежу. Тут необхідно виокремити зобов'язання: непрострочені; прострочені; відстрочені; безнадійні; непередбачені; забезпечені інструментами гарантії, неустойки, застави і поруки.

Зобов'язання вважаються простроченими: якщо строк погашення не встановлений, з визначенням відразу після одержання підтверджувальних документів щодо їх виникнення; строк погашення встановлений – починається з наступного дня після дати, визначеної в договорі. Безнадійні зобов'язання – це прострочені, щодо яких минув строк позовної давності [20].

Крім того, підприємства перед складанням балансу мають забезпечити переведення сум довгострокових зобов'язань, що будуть погашатися продовж 12 місяців, до складу поточних, задіюючи субрахунки бухгалтерського рахунку 61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями». Прострочені поточні зобов'язання залишаються в складі поточних й до довгострокових не переводяться;

4. Змінити структурний зміст подання інформації щодо зобов'язань підприємства на рахунках бухгалтерського обліку та в пасиві балансу. З цією метою рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» має формувати інформацію лише щодо майбутніх платежів. Витрати, які можуть виникнути в

майбутньому, за економічним змістом є резервним капіталом і мають покриватися відповідними фондами власного капіталу, сформованими в складі рахунку 43 «Резервний капітал».

Не повністю відповідає ознакам за змістом зобов'язання також інформація у пасиві балансу щодо відстрочених податкових зобов'язань, які стосуються податку на прибуток. Податкові різниці з податку на прибуток підприємства мають відображатися при розрахунку чистого фінансового результату і бути можливим резервом для їх оплати в майбутньому;

5. Забезпечити виконання підприємствами розкриття інформації про зобов'язання у Примітках до фінансової звітності в частині переліку і сум зобов'язань, що включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання» та «Інші поточні зобов'язання», а також щодо видів непередбачених зобов'язань.

У форматі цієї звітності для потреб оцінювання кредитоспроможності на кожну дату балансу підприємства також мають узагальнювати інформацію про стан поточних зобов'язань за строками погашення: до 3 місяців, від 3 до 6 місяців, від 6 до 12 місяців, а довгострокових: до 24 місяців, від 24 до 36 місяців, від 36 місяців і більше, та які плануються до списання, і непередбачувані, тобто такі, які можуть виникнути внаслідок певної події, результат якої буде відомий лише в майбутньому. Система цієї інформації повинна подаватися як довідка до балансу підприємства.

Ці кроки зі створення обліково-інформаційного забезпечення управління зобов'язаннями є потенційними можливостями проведення найбільш достовірних розрахунків під час оцінювання кредитоспроможності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зобов'язання як об'єкти бухгалтерського обліку є основним джерелом формування активів підприємства та безпосередньо впливають на його кредитоспроможність і економічну стійкість. Правильне трактування змісту зобов'язання та їх класифікації створює умови для достовірного оцінювання кредитоспроможності та сприяє розробці ефективної стратегії її управління.

Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про необхідність урахування в процесі управління зобов'язаннями підприємства таких чинників:

а) в процесі управління кредитоспроможністю стан і рівень зобов'язань вирішально впливають на імідж підприємства серед кредиторів інвестиційних ресурсів для формування його активів;

б) поняття зобов'язання слід визначати як обов'язок підприємства вчинити на користь іншої сторони дію щодо передачі їй активів. Виходячи з цього поняття, зобов'язання містить три обов'язкові та взаємопов'язані між собою складові протягом їх життєвого циклу за схемою «виникнення – інвестування – погашення»;

в) управління зобов'язаннями повинно мати характер експрес-аналізу впливу їх на кредитоспроможність, який має проводитися часто, максимально швидко і охоплювати максимум оперативної інформації. При цьому необхідно використовувати показники, що характеризують зобов'язання за класифікаційними ознаками;

г) зобов'язання є важливим об'єктом бухгалтерського обліку і фінансової звітності про стан підприємства, які формують необхідні інформаційні ресурси для ефективного аналізу і оцінювання кредитоспроможності. Вважаємо за доцільне упорядкувати структурний зміст інформації про зобов'язання підприємства як за рахунками бухгалтерського обліку і пасиву балансу та створити систему додаткових показників, що дасть можливість здійснювати більш достовірне оцінювання рівня кредитоспроможності.

Наразі важливість ролі зобов'язань під час оцінювання кредитоспроможності бізнесу для забезпечення ефективності його господарської діяльності потребує подальших досліджень у частині їх вартості на дату формування звітних показників пасиву балансу.

Список використаної літератури:

1. Бержанір І.А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства / І.А. Бержанір, А.Л. Бержанір, Т.А. Яциук // Приазовський економічний вісник. – 2020. – Вип. 2 (19). – С. 240–244.
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Концептуальна основа фінансової звітності / Рада з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH.pdf.
4. Копчак Ю.С. Сутність та аналіз зобов'язань підприємства / Ю.С. Копчак, О.В. Донецька, О.В. Марук // Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти : матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22–23 березня. – 2022 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://surl.li/tarfh>.
5. Кубік В.Д. Оцінка зобов'язань підприємств в умовах застосування міжнародних стандартів фінансової звітності / В.Д. Кубік, Р.М. Волчек // Вісник соціально-економічних досліджень Одеського національного економічного університету. – 2020. – № 3–4 (74–75). – С. 45–56.
6. Матюха М.М. Класифікація та функціональний зміст поточних зобов'язань в організації обліку / М.М. Матюха // Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». – 2024. – Вип. 1 (74). – С. 70–76.

7. Михайлишин Н.П. Сутність зобов'язань та їх класифікація: економічний та правовий аспекти / Н.П. Михайлишин // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 2 (3). – С. 130–135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economics.opu.ua/n3.html>.
8. Фінансові інструменти: подання : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text.
9. Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи : Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 від 01.01.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%2037_ukr_2022.pdf.
10. Мороз Ю.Ю. Облікова інформаційна політика для управління кредитоспроможністю підприємств / Ю.Ю. Мороз // Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах інформаційного суспільства : зб. матеріалів VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 115-річчю Київ. нац. екон. ун-ту ім. В. Гетьмана, 9–10 груд. – 2021. – С. 43–45.
11. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/ed20170314#n35>.
12. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>.
13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 р. № 559 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>.
14. Орлов І.В. Сутність поняття «зобов'язання»: аналіз наукових джерел / І.В. Орлов // Вісник ЖДТУ. Сер. : Економічні науки. – 2016. – № 1 (51). – С. 90–93. DOI: 10.26642/jen-2010-1(51)-90-93.
15. План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>.
16. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16 липня 1999 р. № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
17. Ружицький А. Правова та економічна сутність поняття зобов'язання підприємства / А.Ружицький, Т.В. Томчишена // Економіка і управління. – 2012. – № 2. – С. 85–88.
18. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
19. Сніцина Н.В. Зобов'язання: сутність, класифікація, облік / Н.В. Сніцина, С.В. Кравцова // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2020. – № 2 (113). – С. 228–233.
20. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n2644>.

References:

1. Berzhanir, I.A., Berzhanir, A.L. and Yashchuk, T.A. (2020), «*Ekonomichna sutnist zoboviazan i rozrakhunkiv pidpriemstva*», *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, Issue 2 (19), pp. 240–244.
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2022), *Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 No. 436-IV*, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Rada z mizhnarodnykh standartiv bukhhalterskoho obliku (2019), *Kontseptualna osnova finansovoi zvitnosti*, [Online], available at: https://mof.gov.ua/storage/files/2019_RB_ConceptualFramework_ukr_AH.pdf
4. Корчак, Ю.С., Донетська, О.В. and Марук, О.В. (2022), «*Sutnist ta analiz zoboviazan pidpriemstva*», *Aktualni problemy suchasnoho biznesu: oblikovo-finansovy ta upravlinskyi aspekty*, 22–23 bereznia, [Online], available at: <http://surl.li/rapfh>
5. Kubik, V.D. and Volchek, R.M. (2020), «*Otsinka zoboviazan pidpriemstv v umovakh zastosuvannia mizhnarodnykh standartiv finansovoi zvitnosti*», *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen*, zb. nauk. prats, Odeskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet, Odesa, No. 3–4 (74–75), pp. 45–56.
6. Matiukha, M.M. (2024), «*Klasyfikatsiia ta funktsionalnyi zmist potochnykh zoboviazan v orhanizatsii obliku*», *Naukovo-vyrobnychy zhurnal «Biznes-navihator»*, Issue 1 (74), pp. 70–76.
7. Mykhailishyn, N.P. (2012), «*Sutnist zoboviazan ta yikh klasyfikatsiia: ekonomichnyi ta pravovyi aspekty*», *Ekonomika: realii chasu*, No. 2 (3), pp. 130–135, [Online], available at: <http://www.economics.opu.ua/n3.html>
8. Verkhovna Rada Ukrainy (2012), *Finansovi instrumenty: podannia*, Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 32 vid 01.01.2012, [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text
9. Verkhovna Rada Ukrainy (2012), *Zabezpechennia, umovni zoboviazannia ta umovni aktyvy*, Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 37 vid 01.01.2012, [Online], available at: https://mof.gov.ua/storage/files/IAS%2037_ukr_2022.pdf
10. Moroz, Yu.Yu. (2021), «*Oblikova informatsiina polityka dlia upravlinnia kredytopromozhnistiu pidpriemstv*», *Oblik, analiz, audyt ta opodatkuвання: suchasna paradyhma v umovakh informatsiinoho suspilstva*, zb. materialiv VII Mizhnar. nauk.-prakt. CONF., prysviach. 115-richchiu Kyiv. nats. ekon. un-tu im. V.Hetmana, 9–10 hrud., KNEU, Kyiv, pp. 43–45.
11. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2013), *Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti»*, Nakaz vid 07.02.2013 No. 73., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/ed20170314#n35>

12. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2000), *Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 11 «Zoboviazannia»*, Nakaz vid 31.01.2000 No. 20, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-00#Text>
13. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2001), *Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 13 «Finansovi instrumenty»*, Nakaz vid 30.11.2001 No. 559, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text>
14. Orlov, I.V. (2016), «Sutnist poniattia «zoboviazannia»: analiz naukovykh dzherel», *Visnyk ZhDTU. Seriya Ekonomichni nauky*, No. 1 (51), pp. 90–93, doi: 10.26642/jen-2010-1(51)-90-93.
15. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999), *Plan rakhunkiv bukhhalterskoho obliku ta Instruksii pro yoho zastosuvannia*, Nakaz vid 30.11.1999 No. 291, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99#Text>
16. Verkhovna Rada Ukrainy (1999), *Pro bukhhalterskyi oblik ta finansovu zvitnist v Ukraini*, Zakon Ukrainy vid 16 lypnia 1999 No. 996-XIV, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>
17. Ruzhytskyi, A.V. and Tomchyshena, T.V. (2012), «Pravova ta ekonomichna sutnist poniattia zoboviazannia pidpriemstva», *Ekonomika i upravlinnia*, No. 2, pp. 85–88.
18. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, [Online], available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
19. Spitsyna, N.V. and Kravtsova, S.V. (2020), «Zoboviazannia: sutnist, klasyfikatsiia, oblik», *Derzhava ta rehiony. Seriya Ekonomika ta pidpriemnytstvo*, No. 2 (113), pp. 228–233.
20. Verkhovna Rada Ukrainy (2003), *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 No. 435-IV*, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#n2644>

Панічук Олександр Володимирович – аспірант кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку Державного університету «Житомирська політехніка».

<https://orcid.org/0000-0002-6781-1672>.

Наукові інтереси:

– облікове забезпечення формування інформації для оцінювання кредитоспроможності підприємств.

E-mail: phd071211_pov@student.ztu.edu.ua.

Panichuk O.V.

**Management of liabilities in the process of assessing
the creditworthiness of an enterprise: accounting and information aspect**

The article considers the role of liabilities in the formation of assets used as resources of creditors for carrying out economic activities of an enterprise. A content analysis of the existing definitions of the content of liabilities in the legal and accounting aspects at the level of national and international regulations and in the scientific literature is carried out. Based on the terminological analysis, it is substantiated that a liability is a present obligation of an entity arising from past events to perform a certain action in favor of another party to transfer assets to it which embody economic benefits corresponding to the value of liabilities reflected as a credit balance of analytical accounting bills. The life cycle of an enterprise's liabilities in terms of the processes of their formation, investment and repayment is studied. In order to assess the creditworthiness of an enterprise, it is important to properly account for liabilities and reflect them in the balance sheet in accordance with the classification features of determination in time and the characteristics of the subjects of relations. The author determines the types of liabilities that should be classified when assessing creditworthiness as an important factor in the economic security of an enterprise. The author substantiates the need to improve accounting and financial reporting on the company's liabilities in the context of streamlining the content of accounting bills in accordance with the first section of the balance sheet liability, changing the structural composition of information of accounts 47 «Provision for future expenses and payments» and 43 «Reserve capital», reflecting tax differences on income tax in the calculation of financial results and disclosing data on liabilities in the Notes to the financial statements in terms of the list and amounts of liabilities included in the balance sheet items.

Keywords: liabilities; assets; creditworthiness; accounting; financial statements; information.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2024.